

Frederic Martí, el llegat de la ciutat grisa

Amb la mort de l'actor, llibreter i escriptor Frederic Martí Guillamon (1930-2022), que va ser parella del periodista Toni Mestre, se'n va un dels millors retratistes de la València franquista. Un entorn gris i entristit en què la seua ànima lliure sempre va nedar contracorrent. Els dos llibres de memòries, 'El carrer de Rubiols' i 'La ciutat trista' (Tres i Quatre), en són el millor llegat.

Per Víctor Maceda / @VictorMaceda

El carrer de Rubiols és avui un indret bastant lleig encauat al barri de la Saïdia de València. D'una banda, hi ha un edifici antic, típic de l'etapa del desenvolupisme, i de l'altra, l'entrada lateral d'un col·legi religiós. Frederic Martí va nàixer en el carrer del mateix nom, però en la seua ubicació originària, és a dir, entre la plaça del Patriarca i la placeta de Sant Andreu. A l'entorn de l'actual carrer del Poeta Querol.

En aquell hàbitat eminentment burgès va créixer el jove Frederic, que va arribar al món en 1930, quan la Segona República picava a la porta, i va esdevenir fill únic després de la mort prematura de la germana major, Maria Llum. Un colp duríssim que va trasbalsar la família.

Aleshores ell en tenia 17 i el franquisme ja ho impregnava tot. Mal estudiant de mena, no va satisfer el desig del pare, que volia un enginyer com ell. Perquè Frederic, aleshores encara Federico, era poc de números i molt de llegir. Devorava llibres a la mateixa velocitat que interiorment germinava el cuquet de les arts escèniques. Hi faria les primeres passes al Teatro Club i s'hi professionalitzaria a Madrid.

De tornada a València, tant ell com la ciutat eren uns altres. És llavors que entrarà en contacte amb els sectors culturalment més inquiets i que començarà a relacionar-se amb Toni Mestre, un estudiant de Filosofia i Lletres que temps a venir excel·lirà com a periodista radiofònic i es convertirà en la seua parella estable. No era gaire senzill trencar els tabús que encorsetaven aquella societat carpetovetònica, però el tarannà de tots dos va fer-ho possible.

El febrer de 1966, Martí i Mestre obren conjuntament una de les llibreries de València pioneres en literatura catalana: Ausiàs March, ubicada al carrer de l'Ambaixador Vich, número 11, per on desfilaran Sanchis Guarnier, Fuster, Valor, Ventura i tants d'altres. Igual com Tres i Quatre, fundada en 1968, el local en qüestió va ser víctima de la ira feixista.

Toni Mestre, oriünd d'Altea (Marina Baixa) i precursor de la ràdio en català al País Valencià, era 12 anys més jove que Martí i va morir en juliol de 2006, quan en tenia 63. Això sí, en novembre de 2005, pocs mesos abans que la malaltia acabara amb ell, va contraure matrimoni amb Frederic Martí al municipi de Bocairent (Vall d'Albaida). A penes feia quatre mesos de la legalització del matrimoni entre persones homosexuals.

Vivint en una bombolla

El fet de pertànyer a una família de la burgesia autòctona li va permetre a Martí de viure en una bombolla. No obstant, aïllat de la misèria material i moral que imposava el règim del general Franco, maldava per buscar aire fresc en aquella València derrotada.

Encara adolescent, de la mà del pare, havia trepitjat els cafès, centres d'art i teatres de moda del cap i casal. Eren els temps en què se celebraven —separadament, com si no— els balls populars i els burgesos, en què els estudiants s'amuntegaven als carrers de Correus, de les Barques, de la Pau...

Els anys en què Martí també va descobrir el sexe.

Tot aquell món en blanc i negre —més negre que no blanc— va quedar reflectit en els dos lli-

El polifacètic Frederic Martí, al seu domicili de València, en 2003.

bres autobiogràfics que Martí ens deixa com a llegat: *El carrer de Rubiols* (1997) i *La ciutat trista* (2003), publicats a l'editorial Tres i Quatre. Les seues pàgines condensen l'ambient de l'època, i no sols a través de la lletra impresa. Hi ha abundància d'imatges.

En el pròleg del primer volum, l'erudit Joan Francesc Mira va anotar que Martí escrivia “des del cor perdut de la ciutat”, una València que ho era “en el sentit ple de la paraula, de la llengua i de la història”.

La guerra, però, va capgirar-ho tot. El 18 de juliol de 1936, el dia en què el protagonista complia sis anys, va produir-se l'inici d'un combat que impactaria de ben a prop sobre la família.

“És la història d'un infant que viu dues pors, la dels republicans, que afusellen el meu oncle Salvador, i la dels franquistes i el seu fanàtic nacionalcatolicisme”, resumia Martí en una entrevista concedida a EL TEMPS. La crítica elogiosa

que el diari *El País* va dedicar a *El carrer de Rubiols*, signada pel poeta Marc Granell, es titulava de manera plàstica: “Retrat de família amb ciutat al fons”.

L'eclosió Fuster

En el segon volum, *La ciutat trista*, prologat per Josep Iborra, l'autor remarca la importància de la publicació, en 1962, del llibre *Nosaltres, els valencians*. En la referida entrevista a EL TEMPS, de desembre de 2003, Martí ho explicava amb mesurament: “Injustícia, hipocresia i desmemòria foren el pa de cada dia. I la gran majoria de la societat valenciana actual encara en duu la marca i l'esquella. Per davant dels ulls del protagonista desfila una ciutat dominada aclaparadorament per la mediocre, provinciana i castellanitzada ‘intel·lectualitat’ franquista, que exercia un monopoli cultural i en què el nacionalisme fusterià comença a treure el nas i la Universitat a donar indicis de rebel·lió”.

En el seu currículum artístic, concentrat sobretot a l'etapa madrilenya entre la segona meitat dels anys cinquanta i la primera meitat dels seixanta, figuraven moltes sessions de teatre infantil de cap de setmana fruit d'un contracte subscrit amb el Frente de Juventudes. I a l'obra *Los derechos de la mujer*, dirigida per Alfonso Paso —representada al teatre Club, en plena Gran Via—, va treballar de bracet de Concha Velasco i Carlos Larrañaga. Al llarg de la seua trajectòria va entaular una bona relació amb Julia Gutiérrez Caba i Amparo Soler Leal, i sempre va professar una admiració enorme per Núria Espert.

El seu paper més rellevant va ser, sens dubte, el que va encarnar en *El lindo Don Diego*, un clàssic d'Agustín Moreto dut a escena per Antonio Díaz Zamora que va passar pel Teatro Club i l'Ateneu. També deixaria la seua petjada fent de Don Hermógenes a l'obra *El café*, de Moratín.

I més endavant, a les primeries dels vuitanta, fins i tot efectuarà una incursió periodística a *Diario de Valencia*, la capçalera que dirigia J. J. Pérez Benlloch. Va estampar la seua signatura en diverses entrevistes i articles d'opinió.

Polifacètic com pocs, Frederic Martí Guillaumon no va conrear la fotografia, però les seues descripcions van capturar la València grisa que massa temps va ser. La ciutat que ha estimat profundament, apassionadament, gairebé tant com s'estimava Toni Mestre. ●